

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG QUỐC BẢO

ĐỜI SỐNG VĂN HÓA
CỦA NGƯỜI SÁN CHAY Ở HUYỆN ĐỊNH HÓA
TỈNH THÁI NGUYÊN (1986 – 2010)

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Thái Nguyên – 2013

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG QUỐC BẢO

**ĐỜI SỐNG VĂN HÓA
CỦA NGƯỜI SÁN CHAY Ở HUYỆN ĐỊNH HÓA
TỈNH THÁI NGUYÊN (1986 – 2010)**

Chuyên ngành : Lịch sử Việt Nam

Mã số : 60.22.03.13

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Người hướng dẫn khoa học : *1. PGS.TS Nguyễn Cảnh Minh*
2. TS. Nguyễn Thị Quế Loan

Thái Nguyên – 2013

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới **PGS.TS Nguyễn Cảnh Minh** và **TS. Nguyễn Thị Quế Loan** đã tận tình hướng dẫn tôi hoàn thành công trình nghiên cứu này.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu Trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên, Ban chủ nhiệm Khoa Lịch sử, Khoa Sau đại học Trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện và giúp đỡ tôi trong quá trình học tập.

Tôi xin cảm ơn UBND huyện Định Hóa, Chi cục Thống kê huyện Định Hóa, phòng Văn hóa Thông tin huyện Định Hóa, UBND các xã : Quy Kỳ, Tân Dương, Tân Thịnh..., các cán bộ và nhân dân – nơi tôi đã đến điền dã đã giúp đỡ tôi trong quá trình nghiên cứu.

Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, bạn bè, đồng nghiệp... đã khích lệ, động viên và giúp đỡ tôi trong thời gian thực hiện luận văn.

Ngày 15 tháng 8 năm 2013

Tác giả luận văn

Hoàng Quốc Bảo

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan công trình nghiên cứu : “*Đời sống văn hóa của người Sán Chay ở huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên (1986 – 2010)*” dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Nguyễn Cảnh Minh và TS Nguyễn Thị Quế Loan là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi, kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực, chưa được công bố.

Người thực hiện

Hoàng Quốc Bảo

MỤC LỤC

	Trang
Trang phụ bìa	
Lời cảm ơn	i
Lời cam đoan	ii
Mục lục	iii
Danh mục chữ viết tắt	iv
Danh mục các bảng	v
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ TỘC NGƯỜI SÁN CHAY Ở HUYỆN ĐÌNH HÓA TỈNH THÁI NGUYÊN	9
1.1. Khái quát về huyện Đình Hóa	8
1.1.1. Vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên	8
1.1.2. Sự thay đổi địa giới hành chính của huyện trong lịch sử	10
1.1.3. Tình hình kinh tế, văn hóa, xã hội của huyện Đình Hóa trước 1986 ...	14
1.1.4. Các dân tộc trong huyện và truyền thống của nhân dân Đình Hóa trước 1986	17
1.2. Khái quát về người Sán Chay	27
1.2.1. Nguồn gốc của dân tộc Sán Chay	27
1.2.2. Quá trình nhập cư và định cư của người Sán Chay	35
1.2.3. Đời sống văn hóa vật chất và tinh thần của tộc người Sán Chay trước 1986	37
Chương 2. ĐỜI SỐNG VĂN HÓA VẬT CHẤT CỦA NGƯỜI SÁN CHAY Ở HUYỆN ĐÌNH HÓA (1986 – 2010)	44
2.1. Canh tác nông nghiệp	44
2.1.1. Canh tác ruộng nương	44
2.1.2. Canh tác ruộng nước	48
2.1.3. Trồng trọt các loại cây	52
2.2. Chăn nuôi gia súc gia cầm	57
2.3. Săn bắt và hái lượm	60

2.4. Nghề phụ gia đình	64
2.5. Ẩm thực	66
2.6. Y phục	71
2.7. Bản làng nhà cửa.....	74
2.8. Giao thông	77
2.9. Quan hệ giao lưu trong đời sống văn hóa vật chất giữa tộc người Sán Chay với các dân tộc khác trong huyện.....	79
Chương 3. ĐỜI SỐNG VĂN HÓA TINH THẦN CỦA TỘC NGƯỜI SÁN CHAY Ở HUYỆN ĐỊNH HÓA (1986 – 2010).....	83
3.1. Tín ngưỡng dân gian	83
3.2. Tôn giáo	88
3.3. Phong tục tập quán.....	89
3.3.1. Các tục lệ thờ cúng trời đất, bản làng, tổ tiên	89
3.3.2. Hôn nhân và gia đình	92
3.4. Ma chay	100
3.5. Lễ hội.....	110
3.6. Văn hóa dân gian	111
3.6.1. Nghệ thuật múa hát, ca nhạc, các nhạc cụ	111
3.6.2. Chữ viết.....	116
3.6.3. Văn học dân gian	118
3.7. Quan hệ giao lưu văn hóa tinh thần giữa tộc người Sán Chay với các dân tộc khác trong huyện	119
KẾT LUẬN.....	123
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	126
DANH MỤC CÔNG TRÌNH CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ	
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CHỮ VIẾT TẮT

Viết là	Đọc là
ATK	An toàn khu
HĐND	Hội đồng nhân dân
KHXH	Khoa học xã hội
Nxb	Nhà xuất bản
PGS	Phó giáo sư
TL	Tư liệu
TS	Tiến sĩ
TT	Thứ tự
tr	trang
UBND	Ủy ban nhân dân

DANH MỤC BẢNG BIỂU

	<i>Trang</i>
Bảng 1.1. Bảng thống kê thị trấn, xã và thôn xóm của huyện Định Hóa.....	13
Bảng 1.2. Thành phần các dân tộc huyện Định Hóa	17
Bảng 2.1. Nông lịch của người Sán Chay ở huyện Định Hóa, Thái Nguyên	44
Bảng 2.2. Công cụ canh tác ruộng nước của người Sán Chay ở huyện Định Hóa.....	51
Bảng 2.3. Cây trồng chính trên nương của người Sán Chay ở huyện Định Hóa	56
Bảng 2.4. Sản lượng ước tính một số loại cây lương thực, thực phẩm, cây công nghiệp của một số gia đình người Sán Chay ở huyện Định Hóa	57
Bảng 2.5. Lịch hái lượm một số loại rau, củ chính của người Sán Chay ở huyện Định Hóa	63
Bảng 2.6. Thống kê các loại hình nhà ở tại một vài thôn xóm người Sán Chay ở huyện Định Hóa.....	77
Bảng 3.1. Một số từ ngữ và nhân vật liên quan đến hôn nhân của người Sán Chay ở huyện Định Hóa.....	98

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là quốc gia đa dân tộc, mỗi dân tộc có nguồn gốc lịch sử và bản sắc văn hóa riêng tạo nên bức tranh văn hóa đa dạng. Sán Chay là một dân tộc thiểu số trong nhóm Tày – Nùng, sinh sống rải rác ở một số địa phương trung du miền núi Đông Bắc Việt Nam, trong đó có huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên. Tuy chỉ là một dân tộc ít người, chiếm tỷ lệ không lớn trong quy mô dân số song huyện Định Hóa là một trong những địa phương có tương đối đông đồng bào Sán Chay, với số dân đông thứ ba toàn huyện Định Hóa sau đồng bào Tày và đồng bào Kinh. Do đó, các hoạt động trong đời sống văn hóa của đồng bào Sán Chay tại Định Hóa cũng là một phần trong bức tranh đời sống văn hóa các dân tộc ở địa phương này. Tuy nhiên, những nghiên cứu về người Sán Chay nói chung và đời sống văn hóa của tộc người này ở huyện Định Hóa chưa phong phú. Hơn nữa các công trình nghiên cứu chuyên sâu về người Sán Chay nói chung và người Sán Chay ở Thái Nguyên chỉ tập trung vào khoảng thời gian những năm 60, 70 của thế kỷ trước. Bản sắc dân tộc của người Sán Chay nói chung và người Sán Chay ở Định Hóa thể hiện trong những giá trị văn hóa đặc trưng, ngôn ngữ riêng, ý thức tự giác tộc người và địa bàn cư trú bên cạnh các cộng đồng Tày, Kinh, Nùng, Dao, Hoa..., nhưng do lịch sử khai phá, điều kiện cư trú và nhất là trong điều kiện đất nước trong thời kỳ Đổi mới (1986 đến nay), đời sống văn hóa của họ đang có nhiều thay đổi.

Là con em của đồng bào Sán Chay, tác giả nhận thấy rằng việc nêu lên được những giá trị văn hóa của đồng bào dân tộc mình là cần thiết. Đồng thời, thông qua kết quả nghiên cứu, tác giả cũng muốn góp một phần nhỏ bé công sức của mình vào việc gìn giữ và phát triển văn hóa người Sán Chay trong sự nghiệp Đổi mới đất nước hiện nay. Vì những lý do trên, tác giả lựa chọn đề tài : *“Đời sống văn hóa của người Sán Chay ở huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên (1986 – 2010)”* làm luận văn.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Nghiên cứu về lịch sử văn hóa dân tộc Sán Chay nói chung và văn hóa dân tộc Sán Chay ở các địa phương nói riêng từ trước đến nay đã có nhiều tài liệu thành văn của nhiều tác giả với các mức độ và phạm vi khác nhau. Đó là :

- “*Du Man Cao Lan*” xuất bản năm 1905 của Bonifacy Monographie, tài liệu của Viện Dân tộc học. Tác phẩm này đã làm rõ nguồn gốc tộc người, tiếng nói và các phong tục tập quán của người Cao Lan.

- “*Tìm hiểu đồng bào miền núi Việt Nam*” (1950) của Bùi Đình và “*Đồng bào sắc tộc Việt Nam*” (1972) của Nguyễn Trắc Dĩ. Hai tác giả trong phần viết nguồn gốc dân tộc Cao Lan, đã dựa trên những đánh giá của các tác giả phong kiến và thời thuộc Pháp đều cho rằng Cao Lan thuộc nhóm Mán (Dao).

- “*Trở lại vấn đề nguồn gốc lịch sử người Cao Lan*” (1964) đăng trên Tạp chí Dân tộc học số 45 của Chu Quang Trứ cho rằng Cao Lan hoặc cả Cao Lan và Sán Chí (Sán Chay) là một tộc người riêng biệt.

- Các bài viết về người Sán Chay (Cao Lan – Sán Chí) của nhà nghiên cứu Nguyễn Nam Tiến trong thời gian 1972 – 1978 : “*Về mối quan hệ tộc người giữa hai nhóm Cao Lan và Sán Chí*” (1972); “*Về nguồn gốc và quá trình di cư của người Cao Lan – Sán Chí*” (1973); “*Lại bàn về mối quan hệ giữa hai nhóm Cao Lan – Sán Chí*” trong cuốn : “*Về vấn đề xác định thành phần các dân tộc thiểu số ở miền Bắc Việt Nam*” (1975) và “*Dân tộc Cao Lan – Sán Chí*” trong “*Các dân tộc ít người ở Việt Nam (Các tỉnh phía Bắc)*” (1978). Các kết quả nghiên cứu của Nguyễn Nam Tiến đề cập tương đối toàn diện về người Sán Chay với tư cách là một dân tộc từ nguồn gốc lịch sử, quá trình chuyển cư đến những vấn đề kinh tế, xã hội, văn hóa.

- “*Sổ tay về các dân tộc ở Việt Nam*”, xuất bản năm 1978, Viện Dân tộc học đã giới thiệu khái quát về đời sống, xã hội của các dân tộc Việt Nam.

- “*Truyện cổ Cao Lan*” xuất bản năm 1983 của Lâm Quý đã giới thiệu cho chúng ta nhiều câu chuyện nói về sự tích ra đời cũng như tên sông, tên núi... và giải thích những điều kiêng kỵ trong đời sống hàng ngày của người Cao Lan.